

İsmail H. DEMİRDÖVEN*

Filozof Olarak Jean-Paul Sartre**

Özet

Bu yazıda J.P.Sartre'in, "Varoluş", "İnsan", "Toplum" ve "Hümanizm" kavramları, onun felsefî görüşü çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmektedir. Bir yazın adamı olmanın ötesinde, aynı zamanda yirminci yüzyılın adından en çok söz ettiren filozoflarının başında gelen J.P.Sartre'in; felsefenin Ontoloji, Epistemoloji ve Etik gibi en temel alanlarına ilişkin görüşleri bulunmaktadır.

Yirminci yüzyılda, Sartre gibi bir grup filozofun ortak hareket noktası; yaşadığı koşullar içinde İNSAN'dır. Onların, felsefenin adı geçen alanlarıyla ilgileri; İNSAN ve İNSANIN YAŞAMI'na, bu dünyadaki konumuna ilişkin sorunlar aracılığıyla olmuştur.

Sartre'in "İnsanın varoluşu" bağlamında üzerinde önemle durduğu başlıca kavramlar ve temaların, "Anlamsızlık", "Boğuntu (Bunaltı)", "Ortada bırakılmışlık ve yalnızlık duygusu", "Otonom özgürlük ahlâkı", "Aşma", "Sorumluluk"... gibi kavramlar ve temalar olduğu görülür.

Sartre, "L'Être et le Néant (Varlık ve Hiçlik)" yapıtında, insan(in) varoluşunu ontolojik olarak ele almış, daha sonra da böyle bir varoluşa uygun biçimde insanın değerleri üzerinde durmuştur. Sartre'in bir "bilinç felsefesi" olarak da adlandırılacak olan "Varoluşçuluk"la çözmek istediği sorunun, yirminci yüzyıl insanının değer anlayışını yeni bir etik temel üzerinde inşa etmek olduğu söylenebilir.

Anahtar Terimler

İnsan, Varlık, Varoluşçuluk, Fenomen, Kişinin özneliği, Başkasının varlığı, Öznelerarası dünya, Özgürlük, Hümanizm.

Jean-Paul Sartre as a Philosopher

Abstract

In this paper we will evaluate J.P.Sartre's concepts of "Being", "Human being", "Society" and "Humanism" according to his philosophical point of view. Besides being a man of letters, J.P.Sartre is, at the same time, one of the most discussed

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

** 15.11. 2005 tarihinde Uludağ Üniversitesi Felsefe Topluluğunca düzenlenen konferansın gözden geçirilmiş metnidir.

philosophers of the twentieth century with his views on such basic fields as philosophy, ontology, epistemology and ethics.

In the 20th. Century, the common point of departure for a group of philosophers like Sartre was the HUMAN and the conditions in which it lives. The relationship between their philosophy and the above-mentioned fields is the problems related with the human, human life and its place in the world.

The most important concepts and themes that Sartre emphasizes in context of human existence are "Absurdity", "Anxiety", "Abandonment and the feeling loneliness", "The autonomy of human freedom", "Transcendence" and "Responsibility".

Moreover, in the work "Being and Nothingness" Sartre ontologically discusses the human's existence and the human values that conform to such an existence. One can say that the problem that Sartre's existentialism as "cognitive philosophy", wants to solve, is to put the 20th. Century humans's understanding of value on a new ethical foundation.

Key Terms

Human being, Being, Existentialism, Phenomenon, Subjectivity of the individual, Being of others, Intersubjective world, Freedom, Humanisme.

"... ben Lozan oteli'ndeyim. hayır garpalas'tayım. on birinci sartre'ı okurken limonlu bir coca-cola ve barutu çok dumanlı bir yalnızlık patlatıyorum. seni o o-telden, beni bundan kovuyorlar. ben ona gidiyorum, sen aynı anda buna geliyorsun. ölmek işten değil. delirmek. sırtısıra oteller. yağmur geceleri akan, kar geceleri üşüyen. serseri ve kurdar yatağı. oteller, oteller, oteller. birinden ötekine, ötekinden berikine yayından kurtulmuş öfkeli bir mekik hızıyla dolaştığım. hanginiz'den ömer haybo'ya, yani kendime, telefon edebilirim? söyleyin bana, hanginizden"

Attilâ İlhan, "cinnet çarşısı"ndan ("belâ çiçeği")

2005 yılı, 20. yüzyılda adından çokça söz edilmiş filozoflardan birisi olan Jean Paul Sartre'in (21 Haziran 1905, Paris – 15 Nisan 1980, Paris) yüzüncü doğum yılıdır.

Bilindiği gibi J.P.Sartre, felsefe alanında olduğu kadar, romanları, oyunları ve denemeleriyle yazın alanında da yapıtlar bırakmıştır.

Felsefe ve sanatla, özellikle de yazınla organik bir bağ içinde olmak, yirminci yüzyıldaki bir grup felsefecinin özelliğidir.

Onların, sanki F.Nietzsche'yi izler gibi, felsefî düşüncelerini farklı biçimlerde yazın kurgusuyla beslediklerini ve desteklediklerini; böylelikle de felsefe ve sanat arasındaki ilişkilerin tartışılmasında yeni bakış ve değerlendirmelere bir kapı aralamada pay sahibi olduklarını unutmamak gerekir.

Felsefî görüşleri sanatla beslenen, ya da ortaya koydukları sanat ürünleri onların felsefî görüşleriyle temellendirilebilen bu tür filozofların da, klâsik yani sistemci filozoflardan farklı olarak felsefenin, Varlık Felsefesi (Ontoloji), Bilgi Felsefesi (Epistemoloji) ve Etik gibi en eski ve temel alanlarına ilişkin; kimi zaman açıkça ifade edilmiş, kimi zaman da böyle olmasa bile onların yazılarına dayanarak bizim araştırarak ortaya koyabileceğimiz felsefî görüşleri bulunmaktadır.

Sartre gibi adları “Varoluşçuluk” kavramıyla özdeşleşmiş, ya da uzaktan yakından varoluşçulukla bir ilgisi kurulmuş/kurulabilecek bu tür filozofların ortak hareket noktasını **insan** ve insana ilişkin sorunlar oluşturur.

Söz konusu “sorunlar”, özellikle yirminci yüzyıl Avrupa insanının, içinde bulunduğu toplumsal koşullarda yüz yüze gelmiş ve yaşamış olduğu sorunlardır. Aynı zamanda yazın adamı da olan bu tür filozoflar, aynı sorunları, yazın yapıtları aracılığıyla kurguladıkları koşullarda da dile getirmişlerdir.

İmdi, onların felsefeyle olan ilişkilerinin aslında insan ve sorunları dolayısıyla olduğu ya da felsefenin onları insan açısından ilgilendirdiği söylenebilir.

Öyle ki, Sartre’a göre insan varlığı her şeyden önde gelen bir varoluşa sahiptir. Onun “Le Diable et Le Bon Dieu (Şeytan ve Yüce Tanrı)” oyununun baş kişisi “Gëtz”, yalnızca insanların gerçekten var olduklarını söyler (Sartre 1964).

Sartre’ın insan(ın) varoluşu bağlamında işlediği ana temalar ve kavramlar şunlardır: “Anlamsızlık”, “Boğuntu (Bunaltı)”, “Ortada bırakılmışlık ve yalnızlık duygusu”, “Otonom özgürlük ahlâkı”, “Aşma”, “Sorumluluk”...

Ayrıca Sartre’ın, oylumlu “L’Etre et Le Néant (Varlık ve Hiçlik)” yapıtıyla, Ontoloji ve Etik arasında kendine özgü bir kapı açtığı da söylenebilir. Bu yapıtta insan(ın) varoluşu ontolojik olarak ele alınmış, daha sonra da bu varoluşa uygun olarak insanın “değerler” dünyası üzerinde durmuştur.

Sartre’a göre “klasik” anlamdaki ontolojide kullanılan “varlık” ve “yokluk” gibi kavramlar aşırı genellemeler olarak birer *fenomen* olma özelliğinde değillerdir. **Varlık** ve **fenomen** kavramları uzun süre birbirlerinin tersi olarak algılanmışlardır. Aslına bakılırsa, varlık ve fenomen birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Böyle bir eleştiriden yola çıkan Sartre, kendi deyişiyile “*fenomenolojik bir ontoloji*” geliştirmeye çalışmaktadır. Başka bir deyişle, Sartre için varlığın *fenomenler dışı* bir açıklaması yerine *fenomenolojik* olarak belirlenmesi önem taşımaktadır. Sartre’ın varlık görüşüne bakıldığında, onun iki tür *varolma tarzı (modus)* ayırımı yaptığı görülür:

Bunlar “**I’être-pour -soi (kendi-için varlık)**” ile “**I’être-en -soi (kendinde varlık)**” olarak dile getirilmiştir. Bu varlık türlerinin birincisinin (“kendi-için varlık”) **bilince** (insan bilincine), ikincisinin de (“kendinde varlık”) **şeylerin** (nesnelere) **varlığına** karşılık geldiği söylenebilir.

İnsan “kendi-için varlık” olarak bir *eksiklikler* varlığıdır. İnsanın bunu görmesi, yani eksikliklerinin farkına varması, onun kendi dünyasını kurarak var edecek olan değerlerinin oluşumu bakımından bir hareket noktasını oluşturur.

Burada sözü geçen “değerler”den, kişinin kendi bilincinin yardımıyla kendi varlığını ortaya çıkarmak istemesi bakımından kurduğu tasarımın(ın), varolan nesnel koşullarla

da ilgisinde gerçekleşebilmesi için şu veya bu biçimde ortaya koyduğu eyleme biçimini, tutumunu, tavrını ve davranışlarını yöneten çeşitli motifler anlaşılabilir. Bütün bunların amacının da, insanın (kişinin) ideal anlamda kendini, *hiçbir eksikliğin bulunmadığı bir varlık* olarak görmek istemesi olduğu söylenebilir.

Ancak şu var ki, kendinde hiçbir eksiklik bulunmadığı tasarımılanan tek varlığın *Tanrı* olduğunu biliyoruz. Bu durumda Sartre insanın Tanrı ile bir yarışa girdiğini düşünmüş, onun Tanrı olmak istediği sonucuna varmıştır.

Böylece Nietzsche'den sonra, insanın Tanrı ile olan ilişkileri, Tanrıdan yana olumsuz anlamıyla yeniden gündeme gelir.

İnsan tarafından var edilen “değer(ler)” ile bilinç tutarlı bir bütün oluşturduğu zaman, Sartre'ın “*Total varlık*” ya da “*Tam bileşimlenme (synthétisation complète)*” dediği durum ortaya çıkar. “*Total varlık*” insan varlığını imler ve ancak tanrı olmadığı zaman tanrı yerine geçebilir bir özelliğe sahiptir.

Sartre'da “Tanrı”, bir yandan dinlerin tanrısı olarak, ama aynı zamanda da insan varlığının her türlü belirleyicisinin yerine kullanılabilir bir imge olarak anlaşılabilir.

Bilinç dışta bırakılarak düşünüldüğünde, insanın da bir “kendinde varlık” olarak varolacağını belirtmek gerekir. İmdi “*Total varlık*”, “kendinde varlık” ile “kendi-için varlık”ın bileşimsel olarak kurulmasıyla varolmaktadır. Bu bir bakıma *insanın insanlaşması* anlamına gelir.

Ama insanın insanlaşmasındaki amaç, daha önce de belirtildiği gibi, eksiksiz, tam ve mükemmel bir varlık, yani “Tanrı” olmaktır (Sartre 1956: 734).

Varlığın bir fenomen olarak incelenmesinde, ilkin fenomenlerin varlığını temellendiren üç ana kabulden bulunmaktadır. Bunlar: 1. “*Varlık vardır*”, 2. “*Varlık kendi içindedir*”, 3. “*Varlık ne ise odur*” biçiminde dile getirilebilir.

Sartre'ın “*Varlık ve Hiçlik*” te bundan sonra sorduğu ve yanıtlarını aradığı başlıca sorular şunlar olacaktır: 1. *Varlık türleri olarak “kendinde varlık” ile “kendisi-için varlık” ne anlama geliyor?*, 2. *Neden dolayı biri ve öteki genel olarak varlığa aittirler?*, 3. *Bu iki varlık türünü kendinde toplayan varlığın anlamı nedir?*, 4. “*İdealizm*” ya da “*Realizm*”den biri ya da öteki, bu varlık türleri arasındaki birliği oluşturan ilişkileri açıklamada başarılı olamıyorsa, bu sorunun başka bir çözümü bulunabilir mi?, 5. *Fenomen varlığı nasıl olup da fenomeni “aşan” bir varlık olarak karşımıza çıkabiliyor?* (a.e., 37).

Sartre'ın görüşünde “*Varlık*”, herhangi bir neden ve herhangi bir zorunluluk olmadan varolandır. Varlığın iki *modalitesi (tarzı)* olarak “kendi-için varlık” ve “kendinde varlık” birbirlerinden izole edilmiş, kopuk bir durumda yan yana durmazlar. Onlar birbirleriyle kaynaşmış, birbirlerini gerektiren bir biçimde dururlar. Örneğin formsuz bir renk varolamayacağı gibi, tınlaması ve yüksekliği olmadan da bir ses varolamaz. Burada sesin tınlama ve yüksekliği “kendinde varlık”, renk ve ses de “kendisi-için varlık” olarak düşünülebilir.

Sartre'ın “klâsik” ontolojiye getirdiği eleştiriden söz etmiştik: Bu eleştiri, “*Varlık*” ve “*Yokluk*” kavramlarının fenomenal bir tabana dayanmadıkları, aşırı genellemeler oldukları yolunda bir eleştiriydi. Buradan bakıldığında, Sartre için yokluğun, **yok olu-**

şun, ya da “Hiç”in fenomenal tabanı insan bilincindedir. Dolayısıyla, “Hiç”in bilinci olan bir bilinç mutlak anlamda bir “Hiç”tir. “Hiç” olan başka bir yerde aranamaz. “Hiç”in varoluşu “Kendisi-için varlık” bakımından bir “hiçlenme (*neantizasyon*)”dir. Ayrıca, “Kendisi-için” varlığın bu hiçlenme edimi sayesinde varolduğunu ve “Kendinde varlık” ile *a priori* bir birlik gösterdiğini unutmamak da gerekir.

İşte biz insanlar varlığın böyle bir totalitesi temeli üzerinde varolagelmekte ve onunla bir *bağlanma* (*engagement*) ilişkisi içinde bulunmaktayız (a.e., 733-34).

Sartre’a göre insan, kendisiyle birlikte dünyaya hiçliği sokan varlıktır. Yukarıda anlatılanların ışığında bakıldığında, insanın varolan değil, **varoluşan** bir varlık olduğu sonucuna varılabilir. Yani insanın, henüz varolmadığı için, ne ise o olmayan olduğu söylenebilir. Çünkü insan varoluş çizgisinde, olmak istediği ve henüz olamadığı şey olacak, yani şu anda olduğu şeyi geçerek olmadığı şey olacaktır. Böyle bakıldığında –ki bakılabilir– insan varlığı (F.Nietzsche’nin “üst insan” kavramını hatırlatırcasına) var değildir.

İmdi insan, Sartre’ın “Kendinde varlık” dediği, nesnelere somut ve mutlak gerçekliğinin ortasında hiçliği taşıyandır. Doğa da aslında, insan eliyle değişikliğe uğratıldığından, artık “Kendinde varlık” olmaktan çıkmış ve yadsınmıştır. Bizim “bilgi” dediğimiz şey de doğanın bir yadsınması, yani “negasyonu”dur.

Sartre bu yadsınmadan, mutlak anlamda bir özgürlük düşüncesine varır ve insanın yapıcı gücünün, böyle bir yadsıma ve özgürlükle ilgisinde ortaya çıktığını söyler (a.e., 56). Burada akla gelebilecek ve sorulabilecek bir soru, insanın yıkıcı gücünün de aynı yerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusudur.

Ona göre, insan ancak fenomenleri bilebilir. Başka bir deyişle, bilginin kaynağı, yerleri bu dünya olan fenomenlerdir. Sartre’ın varlık tarzı ve türü olarak yaptığı ikili ayırım, bu dünya fenomenlerine dayalı olarak yapılabilecek bilgisel bir ayırım olarak görülebilir. “Total varlık” ise, insanın varoluşuyla ilgisinde, fenomenler dünyasına dayanılarak yapılan bir sentezi ifade eder ve böyle bir çerçevede değerlendirilebilir.

Ancak “*Ens causa sui, nedeni kendinde olan*”, fenomen temelinden yoksun bir varlık, yani “Tanrı”, bilgisel olarak düşünülüp temellendirilemez.

Varlık, insan tarafından sürekli ve genel olarak, ona (tanrıya) atfedilen özelliklerle oluşan kurgusal bütünlük bozulduğunda (*desintégration*) ancak o zaman kavranıp anlaşılabilir. Aksi takdirde, “Tanrı”nın özelliklerine ilişkin kavramlar fenomenal karakterde olmadıklarından bunların bilgisi de olanaklı değildir.

Daha önce de söylendiği gibi, “Kendinde varlık” ile “Kendi-için varlık” birbirlerini önceden var sayarlar (a.e., 734). İmdi Sartre’ın Antropolojisi, varoluşsal açıdan bütünlüklü bir insan kavramı geliştirmeye yönelik bir insan görüşünü barındırır.

“Kendisi-için varlık” olarak bilinç, “Kendinde varlık” olarak nesnenin (objenin) saf biçimdeki bir hiçleşmesidir. Yani bilincin var olan bir şey olarak gerçekliği, onun hiçleşmesiyle aynı şeydir.

Ancak “Kendisi-için varlık”, tek başına, bağımsız bir “töz” olmaktan uzaktır. O, *fenomeni aşan* (*transfenomenal*) ve etkin bir varlık olma statüsüne sahiptir.

İnsanın bir yetisidir bilinç. Sorular sorar ve üzerinde çok çalışılması gereken olumsuz yanıtlar alır. Dünyada onu, kendisi üzerine düşünmeye zorlayacak bir güç yoktur. Bu nedenle özgürdür ve nedensel ilişkilerle, şu veya bu şekilde belirlenmelerden kendisini bir anlamda “muaf” tutabilir (a.e., 722-24).

Sartre’a göre, “Kendisi-için varlık” ile “Kendinde varlık” birbirlerinden her ne kadar bağımsız değilse de; bilincin (insanın) bir bilme yetisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, “Kendinde varlık”, varlıksal olarak bir önceliğe sahip gibi görünmektedir. İmdi, insan için bilginin olanağının açılmış olduğu söylenebilir. Çünkü bilgi ancak fenomenlerin bilgisidir.

“Tanrıtanımaz” bir varoluşçu olarak Sartre’a göre, Tanrı yoksa, hiç olmazsa “varoluşu özden önce gelen” bir varlık vardır. İnsan böyle bir varlıktır ve o, bir kavrama göre belirlenip tanımlanmadan önce de vardır.

İnsan önce dünyaya gelip varolduktan sonra tanımlanır ve belirlenir. Yani özünü ortaya çıkarır. İnsan *belirlenebilir* bir varlık olarak *sonradan bir şey olur*. İnsan kendini nasıl yaparsa öyle olur. Onun nasıl olacağını/olması gerektiğini tasarlayacak bir güç (Tanrı) olmayınca, felsefeyi yüzyıllarca uğraştırmış olan “insan doğası” kavramı da anlamını yitirir.

Sartre’a bakılırsa, “insan kendisini tanrı olmak için insan yapar”. İnsan kendisini nasıl kavlıyor ve bu kavrayışla birlikte ne/nasıl olmak istiyorsa o/öyle olur. Dünyada bir kez varolduktan sonra o, kendisini kavradığı gibidir. *İnsanlaşmak* anlamındaki varolmaya doğru yürümeye başladığı andan itibaren o, istediği gibi olmaya başlamış demektir.

Sartre’ın varoluşçuluğunun ilk ana ilkesi, *insanın kendisinin, kendi yaptığı şey olduğu* düşüncesinde bulunabilir. İnsanın varoluşunun belirleyicisi, denebilir ki, onun bütün yapip-etmelerinin toplamıdır.

*****

Sartre’ın varoluşçuluğu, insanı, kendini var edebilmesi için bu dünyada tek başına bırakan, böyle yapmakla da onun omuzlarına bir sorumluluk yükleyen bir insan görüşü olmasının yanında, aynı zamanda da, onun kendi ifadesiyle, “Marksızmin içinde yer alan bir bölge “ olarak “ideoloji” (“Varoluş ideolojisi”) dir de.

İmdi, insanın yanı sıra, insanın yaptıklarıyla oluşturduğu ve içinde yaşadığı toplumsal ilişkiler ve tarih sorunsallaşmaktadır. Böyle bir sorunsallaşmanın arkasında kuşkusuz ki, Sartre’ın insan görüşü bulunmaktadır denebilir. Çünkü Sartre’ın önümüze sürdüğü insan tablosundaki insanın kendini bu dünyada var edebilmesi, onun içinde yaşadığı toplumsal ve tarihsel koşullarla çok yakından ilgilidir.

İnsanın bu dünyada “atılmış” olduğu yer, bir belirlenmişlikler düzeni olarak hep bir zamana ve mekâna bağlıdır. Yani insanın karşısında sürekli olarak duran bir toplumsal ilişkiler düzeni vardır. İnsan kendisini böyle belirlenmişlikler içinde bulur.

Bu durum onun “Bunaltı”nın başlangıcıdır. Çünkü kendisini var edebilmesi için onun bu “düzen”in dışına çıkması, zincirlerini kırması, böylelikle de bir anlamda söz

konusu “bunaltı”sını bastırması gerekir: İşte karşımızda, varoluşçuluğun, kimi zaman “aykırı”, kimi zaman “toplumdışı”, kimi zaman da “âsi” ve benzeri sıfatlarla nitelenmiş olan, sürekli toplumla çatışma durumunda bulunan insanı...

A. MacIntyre’in belirttiği gibi, “**La Nausée – Bulantı**” romanının baş kişisi Antoine Roquentin, varoluşun bir bütün olarak anlamsızlığı ile karşı karşıya kalmış bir kişidir. Bu anlamsızlık, şeylerin salt varolmalarından ibarettir. Şeyler oldukları gibi olmanın yeterli hiçbir nedenine sahip değildirler. Onlar olumsuzlardır. Anlamsızdırlar. Eğer varoluştan anlam çıkaramaya çalışırsak, zorunlu olarak yanlışla düşeriz (MacIntyre 2001: 38).

Şimdi ona (insana) kendi kendisini bağımsız bir şekilde var edebileceği bir toplumsal ilişkiler düzeni gereklidir. Sartre’in insanı böyle bir toplumsal ilişkiler düzeni için değiştirmeyi sağlayabilecek olan itici bir güçtür. Öyle ki, “itici güç” olarak nitelenebilecek olan bu insan, aynı zamanda, onun “tamlama hareketi” anlamındaki “diyalektik aklın” da itici gücünü oluşturur¹.

Sartre’in “Total varlık” düşüncesiyle, burada toplumsal oluş anlamındaki “Tamlama hareketi” arasında bir ilişki bulunduğunu düşünmek olanaklıdır. Diyalektik tamlama hareketi açısından bakıldığında, Sartre’in insan görüşündeki insanın, kendisini var etme yolundaki *praksisi (eylemi/eylemleri)* son derece önemlidir. Onun söz konusu eylemlerinin kaynağı, kendi kendisini var etmek için oluşturduğu tasarım ile, onun gözünde sürekli bir “eksiklikler” alanı olarak varolan toplumsal ilişkiler düzenidir.

Burada insanın, “Tamlama hareketi” doğrultusunda eylemlerini sanki bir “misyon” olarak algılaması gerekliliği vurgulanıyor gibidir. Bu da Varoluşçuluğu bir yandan ideolojiye yaklaştırırken, öte yandan “sorumluluk” kavramını belirginleştirerek işin etik yönünü oluşturur.

Böylece Sartre’in Marksizme yakınlığı daha bir anlaşılır duruma gelir. Sartre her ne kadar, insanın bu dünyaya bir “hiç” olarak geldiğini ve bu dünyada ona yol gösterip onu belirleyebilecek bir şeyin olmadığını söylese de; Marksist toplumcu düşüncenin, eylemlerinde ona yol ve yön göstermekte olduğu söylenebilir.

Ancak Marksist toplumcu düşünce bir çerçeve olarak alınırsa, bu çerçeve içinde insanın eylemlerinde yine de özgür olduğu düşünülebilir mi?

*****

Sartre’in hem bir ideoloji, (“Eksistans ideolojisi”) hem de insanın sorumluluğunu ön plana çıkararak “Antropolojik bir görüş” olarak sunduğu ve adına “**Varoluşçuluk (Eksistansiyalizm)**” dediği düşüncelerinin çıkış noktası, ona göre, Dostoyevski’nin “Tanrı olmasaydı her şeye izin vardı, her şey mübah olurdu” deyişiyle özetlenebilir. Yani Sartre’a göre, Tanrı yok ise, her şeyi *yapmakta* özgürüz. Hiçbir şey yasak değildir bize.

¹ “Diyalektik Akıl”, “Tamlama Hareketi”...kavramları ile ilgili olarak bkz. Ürek 2005.

Bu, insanın dünyada kendi başına bırakılmışlığı anlamına gelmektedir. İnsanın ne kendi içinde dayanabileceği bir destek, ne de kendi dışında tutunabileceği bir dal vardır. Dolayısıyla, yaptıklarına hiçbir özür bulamayacak olan insanın tek dayanağı kendisi olacaktır.

Varoluş özden **önce** gelince, önceden belirlenmiş, verili bir “insan doğası”ndan da söz edilemez. Başka bir deyişle, ne bir biçimde belirlenmişlik (determinizm) ne de bir yazgı (fatalizm) vardır. Kişi özgürdür. Varoluşçuluğun ana niteliklerindedir kişinin bu anlamda özgür oluşu.

Tanrının olmaması, aslında bu dünyada bizim kişiler olarak yapıp ettiklerimizi haklı kılacak değerlerin, her türüyle buyrukların olmaması demektir. Kişi yapayalnızdır ve eylemlerinin bir dış gerekçesi yoktur. Sartre’in deyişiyle, “*İnsan özgür olmaya mahkumdur*”. Çünkü yaratılmamıştır. Yaratılmak, bir canlı türü olarak, fiziksel biçimde dünyaya gelmenin ötesinde, insan olma sürecini imler ve sürekli olarak bir belirleyiciyi varsayar. Bir belirleyicinin var olmadığı düşünüldüğünde ve insan bir kez yeryüzüne geldi mi, ya da “*dünyaya atıldı mı*” o, ancak kendi kendisini belirleyebileceği için, artık bütün yapıp ettikleriyle birlikte varolacağı gibi bütün yapıp ettiklerinden de sadece kendisi sorumlu olacaktır (Sartre 1981: 55-96).

Tanrı ortadan kaldırılınca, bizim adımıza iyiyi düşünecek sonsuz ve yeterli bir bilinç, ve “iyi” diye bir şey varolamaz. Çünkü etik değerler, örneğin insanın “dürüst” olmasının, “yalan” söylememesinin, ya da “özverili” olmasının gerektiği artık hiç bir yerde yazılı olmayacaktır.

Onun “**Sinekler (Les Mouches)**” oyununda, oyunun baş kişisi Oreste, her türlü bağdan çözülmüş, “özgür” bir kişiliği imler. Oreste, insanı gerek doğa düzenine, gerekse ahlâk ve toplum düzenine bağlayan bütün bağları kesip atmıştır. Kendisine yoldaşlık eden pedagoğun deyişiyle Oreste, “*genç, zengin, güzel, kurnaz, her türlü kölelikten, her çeşit inançtan sıyrılmış, vatansız, ailesiz, dinsiz, mesleksiz*” bir insandır.

Jüpiter, bu “özgür” kişiyi varlık düzenlerini sunar. “Bak” der:

“hiç çarpışmadan, düzenli olarak yörüngelerinde hareket eden şu gezegenlere bak... Her birinin yolunu, adalete uygun bir şekilde ben ayarladım. Kürelerin uyumunu, her yıldızın katıldığı şu muhteşem ilâhiyi dinle... Dünya iyidir... İyilik her yerdedir. Mürverin özünde, pınarın serinliğinde, taşın ağırlığında... İyilik senin içindedir... toprağı işleyen bir saban gibi içine işler, bir dağ gibi seni ezer, bir deniz gibi taşır ve sallır seni...”

Oreste, kendisine gösterilen bu manzaraya sadece sırtını dönmekle yetinir. Bu düzen onu hiç ilgilendirmez. Bu manzara onda hiç bir etki uyandırmaz. Bu varlık düzeni de onun yaratıcısı da ona yabancısıdır. Oreste özgürdür.

“İsterse çöksün toprak ayaklarının altında, varsın kayalar yuvarlanıp kapasın yolumu, varsın geçtiğim her yerde kurusun bitkiler... Sen tanrıların kralısın Jüpiter. Taşların, yıldızların, deniz dalgalarının kralısın ama insanların kralı değilsin” (Sartre 1965).

Oreste’nin kendinden başka bir dayanağı bulunmamaktadır.

Varoluşçuluğun hareket noktalarından biri olan **kişinin özneliği** (*subjectivité individuelle*) konusunda Sartre, “*Varoluşçuluk bir hümanizmadır*” yazısında şunları söylüyor:

“Biz Descartes’ın ‘cogito’sunu benimsiyoruz ve ondan başka hakikat olmaz diyoruz. “**Cogito ergo sum (Düşünüyorum imdi varım)**”. İşte bilincin kendiliğinden ulaştığı mutlak hakikat budur. İnsanı, kendini kavradığı bu anın dışında ele alan her kuram, hakikati ortadan kaldıran bir kuramdır. Çünkü Descartes’ın ‘cogito’su dışında her şey olasıdır. Üstelik doğruluğa yönelmeyen, hakikate dönük olmayan her öğreti bu olası özelliğini taşır ve yazısında yok olup gitmek vardır. Olasıyı (probable) tanımlamak için, hakikati ele geçirmek gerekir. Bu mutlak hakikat ise yalın, varılması kolay, herkesce kavranabilir bir hakikattir. Bu mutlak hakikat, bir aracıya başvurmaksızın kendini kavrayan, anlayan, kendi özünü bilen bir hakikattir. Bu ‘cogito’ kuramı insana değer veren, saygı gösteren, insana nesne gözüyle bakmayan tek kuramdır. Materyalizm insanları birer nesne olarak düşündür. Varoluşçuluk, insanın üstünlüğünü, egemenliğini maddecilerinkinden ayrı bir değerler bütünü olarak kurmak ister. ‘Cogito’da, yani bireyin özneliğinde, insan sadece kendini değil, başkalarını da bulur” (Sartre 1970: 64-65).

Varoluşçu öznelik aracılığıyla, Descartes’ın ve Kant’ın görüşlerinin tersine, ‘cogito’ kavramı bize, kendimizi başkasının karşısına çıkarmamızı sağlar. Kendimizle birlikte başkasını da anlatmış oluruz. Böylece başkasının varlığı da bizimki kadar kesinlik kazanmış olur.

İmdi, ‘cogito’ ile doğrudan doğruya kendini kavrayan ve aracsız olarak kendini bulan insan, aynı zamanda başkalarını da bulmuş ve kavramış olmaktadır. Sonunda da başkalarını kendi varoluşunun koşulu olarak görür. Anlar ki, başkaları kendini “zeki”, “kötü”, “kıskanç” ya da “güzel” veya “aptal” saymayınca, gerçekten “zeki”, “kötü”, “kıskanç” ya da “güzel” veya “aptal” olamıyor. Ama başkaları öyle sayınca gerçekten de öyle oluyor. Bu, insanın, kendisi ile ilgili bir hakikate varabilmesi için, başkalarının gözünden geçtiğini göstermektedir.

Bu bağlamda Sartre, **başkası için ve başkasının varlığı** kavramlarına belirli bir anlam ve önem yükler. Ona göre, insanın kendi kendini seçmesi (nasıl birisi olmak istiyorsa kendini öyle belirlemesi), her birimizin kendi kendimizi seçmemiz demektir. Ama kişinin kendini seçmesi, aynı zamanda bütün diğer insanları da seçmesi anlamına gelmektedir. Olmak istediğimiz kimseyi yaratma sürecinde, herkesin nasıl olması gerektiğini de tasarlarız. Bizim her edimimiz, bizde, olmasını zorunlu saydığımız bir insan tasarımı oluşturur.

Şöyle ya da böyle olmayı seçmek, aslında seçtiğimiz şeyin bizim için değerli olduğunu göstermek demektir. Çünkü insan hiçbir zaman kötüyü değil, iyiyi ya da iyi sandığı şeyi seçer. Herkes için iyi olmayan, bizim için de iyi değildir.

Varoluş özden önce gelince ve biz kendi tasarımıma göre varolmak isteyince, bu tasarım herkes için, bütün çağımız için bir değer ve gerçeklik kazanır. Dolayısıyla kişi olarak sorumluluğumuz âdeta düşünemeyeceğimiz kadar genişler ve bütün insanlığı kapsar. Yani, kişi olarak bir yapıp etmemiz bütün insanlığı bağlar. İnsan kendine karşı sorumlu olunca herkese karşı da sorumlu olur.

Bu anlamda bağlanan, sorumluluk duyan ve sadece olmak istediğini değil de bir ya-sa koyucu gibi bütün insanlığı seçen kişi, o derin ve bütüncül sorumluluk duygusundan kurtulamaz.

Daha önce de değinildiği gibi, kişinin varolan toplumsal ilişkiler düzenine isyanı ile başlayan “boğuntu” ya da “bunaltı” süreci; “özgürlük deneyimi”nin ve sorumluluk duy-gusunun sonucu olarak yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. Sartre’a göre bir çok insan bu sıkıntıyı, bu iç daralmasını ya da bunaltıyı yaşamaz. Ve onu maskeleyerek ondan kaçır.

İnsan şu ya da bu edimin “iyi” olduğunu söylediğinde buna kendisi karar verir. Söz konusu “boğuntu” ya da “bunaltı” kişiyi eylemsizliğe götürmez. Sorumluluk duyan herkes böyle bir bunaltıyı yaşar ve bilir.

Bunaltısını maskeleyemeyen/maskeleyemeyen insan, kendisine, “*Mademki insanlık benim yapıp etmelerime bakarak kendini ona göre ayarlamaktadır, o zaman acaba ben böyle hareket etmekte haklı mıyım?*” sorusunu sorar. İşte kişinin bu soruyu sorması ile birlikte kişi kendisiyle bir hesaplaşma içine girer. Bu hesaplaşma, yalın bir bunaltı du-rumunun, yoğunlaşan bir tür hareket noktasına işaret eder.

Bunaltı bir çok olanakla yüz yüze getirir insanı. Varoluşçuluğun bunaltısı Sartre’a göre ancak sorumlulukla açıklanabilir. Bunaltı bizi eylemden alıkoyan bir örtü olmanın tersine, bizi eyleme sürükleyen bir olay olarak görülebilir (Sartre 1970: 28-33).

O halde denebilir ki, ‘başkası’, benim kendi varoluşum için olduğu kadar, kendim hakkında sahip olduğum bilgi için gerekli olmakta ve insanın öznelliğinin aşılmasını da imlemektedir. Böylece karşımızda, kişinin kendisinin ve başkalarının ne olduğuna karar verildiği bir **öznelarası (intersubjective)** dünya buluyoruz.²

Sartre’ın varoluşçuluğunda **tutkunun** gücü yadsınmaktadır. İnsanın en belirgin tut-kusu ise, daha önce de sözü edildiği gibi, iki varoluş tarzını (modusunu) uzlaştırarak “Tanrı” olmak istemesidir. O, bunun için her olanağı ve her koşulu zorlar. Hatta bunun için ölümü bile göze alır.

Ancak bütün bunlar boşuna (sanki “Sisyphos”ça?..) çabalar ve insan asla “Tanrı” olamayacaktır. İnsan, böyle bir bilincin verdiği acıyla, yüreği parçalanarak yaşamaktan öte bir şey yapamaz. Bütün insan gerçekliğinin işte böyle bir tutku olduğunu söyleyen Sartre, “kötü” yapıp etmeler için bir özür kaynağı saymaz tutkuyu. Çünkü insan kendi tutkusundan da sorumludur.

Sartre’a göre insan, insan için bir buluştur. Kişi desteksizdir, yardımsızdır ve her an insanı yeniden keşfetmek zorundadır. Çünkü her ne olursa olsun, insanın kendi elleriyle yapabileceği bir gelecek vardır. Bu gelecek *insanı yeniden keşfetme* sayesinde kurulabi-lecektir.

Daha önce de değinildiği gibi, insan doğası yerine geçebilecek evrensel bir öz bulma olanağı yoksa, bu, ‘insan durumu’nun (condition humaine) insanca böyle bir evrenselli-ği var olduğu içindir. Burada evrensel olan şey, kişisel tasarımın (projet) evrenselliğidir. Sartre’a göre bu tasarım “*istemek yetmez, istemeyi istemek*” biçiminde dile getirilir.

² “Intersubjective” kavramının bir incelemesi için, bkz. Schutz 1975.

Her tasarımın evrenselliği, insanın hep yeniden ve yeniden keşfedilip kurulabilirliği anlamına geldiği gibi, aynı zamanda her tasarımın her insan tarafından anlaşılabilirliği anlamına da gelmektedir. Bu evrensellik insana önceden verilmemiştir. Hangi çağda olursa olsun kendimi seçerek ve her bir başka insanın tasarımını anlayarak evrenseli kurabilirim (a.e., 67-70).

Kurulu bir durum (sitüasyon), içinde kendini bulan insan, bir yandan kendisini ve tüm insanlığı bağlarken, diğer yandan da seçmekten kaçınmaz. O, ahlâkını da kendisi seçer ve böylece kendi kendini de kurmuş olur.

*****

Sartre'ın, bir bilinç felsefesi olarak "Varoluşçuluk" ile çözmek istediği sorunun, yirminci yüzyıl insanının değer anlayışını yeni bir etik temel üzerine oturtmak olduğu söylenebilir.

"Varoluşçu Hümanizm" denen bu hümanizm anlayışının iki aşamada geliştiği görülebilir:

Bu aşamalardan ilki, "bunaltı", "yabancılaşma", "hiçlik", "rastlantı" gibi kavramlar bağlamında, insanın evrendeki durumunu konu edinen bir çeşit **anlamsızlığın felsefesi**; ikincisi ise, "tasarım", "bağlanma", "değerlerin yaratılması" kavramları bağlamında gelişen ve insanın etik bir varlık olması ile ilgisinde, **özgürlüğün felsefesi** olarak nitelendirilebilir.

Böyle bir etiğin temelinde, insanın bir canlı varlık türü olarak özgürlüğüne olan inanç ile reflektif bir düşünce olarak, insanın tüm yapıp etmelerinin kaynağının kendisi olduğunu bilme düşüncesi bulunmaktadır.

"Tanrı"nın yok sayılmasıyla birlikte, değerleri seçip ortaya çıkaracak başka birinin bulunması gerekmektedir. Değerleri biz insanların yaratması demek, yaşamın, biz insanlar yeryüzüne gelmeden önce bir anlamının olmaması demektir. Biz insanlar yaşamadan önce, yaşam bir şey değildir. Yaşama anlam veren ve onu nesnelleştiren biz insanlarız. Değer dediğimiz şey, aslına bakılırsa, yaşama verilen anlamlar bütününden başka bir şey değildir.

Sartre'a göre Hümanizmin birbirinden farklı iki anlamından söz edilebilir: Bunlardan birisi, Sartre'ın "Klasik Hümanizm" dediği anlayıştır. Buna göre Hümanizm, insanı amaç ve üstün bir değer olarak ele alan görüştür.

"İnsanın tüm yaratma ve ürünlerine ben katılmamış da olsam, gene de onları kullanırım ve insanların özel buluşlarından yararlanırım. Hatta ben de bir insan olduğum için, başka insanların özel yapıp etmelerinden kendimi sorumlu tutabilirim, duruma göre de kendime onlardan bir onur payı çıkarabilirim. İnsanoğlunun hayranlık duyulacak, şaşılacak ne yaman bir varlık olduğu anlamındaki Hümanizm anlayışı, kimi kişilerin yüce edimlerine yaslanarak, insana bir değer verebileceğimizi sanmamıza neden oluyor. Oysa bu çeşit bir Hümanizm anlayışı saçmadır. Çünkü insan üstüne ancak bir at, ya da bir köpek böyle yargılar verebilir ve 'ne tuhaf bir varlık şu insanoğlu!' diye hayretle bağırabilir. Ama bir insanın, 'insanlar' üzerinde bu yolda yargılar vermesi kabul edilemez. Varoluşçuluk bu çeşit bir yargılamadan alıkoymaz insanı. Varoluşçuluk insanı bir son, bir amaç olarak ele almaz asla. Bilir ki her zaman yapacak bir işi olacaktır onun ve bu çaba asla son bulmayacaktır. Varoluşçuluk, Auguste Comte'un bir kült olarak sunduğu bir Hü-

manizmin varlığına inanmaz, inanmamak zorundadır. “İnsanlık kültürü” anlayışı, sonunda A. Comte’un kendine kapanık Hümanizmine varır. Daha açık bir deyişle, bu yol faşizme çıkar. Bu, Varoluşçuluğun hiç istemediği bir Hümanizmdir” (a.e., 90-92)

Sartre buna karşılık, “Varoluşçu Hümanizm” dediği Hümanizm için şunu söylüyor:

“İnsan kendi dışında vardır, kendi dışına çıkarak varolur. Yani ancak kendi dışına atılarak, dışta kendisini yitirerek varlığa gelir. Aşkın amaçları kovalayarak, onları izleyerek varolabilir. Bu yüzden insan ilerleyiştir, aşıştı, oluştur. İlerlemenin, aşmanın tam ortasındadır insan. Nesnelere de bu ilerleyişe, bu aşışa, bu oluşa göre yakalar. İnsanın öznelliğinden, özneliğinin evreninden başka bir evren yoktur” (a.e., 93).

Sartre, “aşma (transcendance)”, ve “öznelilik (subjectivité)” kavramları arasındaki sıkı ilişkiye “Varoluşçu Hümanizm” diyor. Buradaki “aşma” kavramını, insanın kurulması, öteye geçmesi, aşip geçmesi anlamında kullanıyor. “Öznelilik” kavramı da, insanın kendi içine kapalı bir varlık olduğu anlamında değil, insanın bir insan evreninde bulunduğu ve kendisinin yarattığı bu evrenle bir tür özel diyalog içinde olduğu anlamında kullanılmıştır.

“İnsanın kurucusu olan aşma-geçme (transcendance-dépassement), ile onun bu evrende varolduğu ve her şeye açık bulunduğu anlamındaki öznelilik (subjectivité) arasında bulunan sıkı bağlantıya ve ilişkiye Varoluşçu Hümanizm diyoruz. Hümanizm diyoruz, çünkü kişiöğluna bununla, kendinden başka yasa koyucu bulunmadığını söylemek istiyoruz. Ona hatırlatıyoruz ki, kişiöğlü bu tek başına bırakılmışlık, dünyaya fırlatılmışlık içinde kararını ancak kendisi verecektir. Hümanizm diyoruz, çünkü kişiöğluna bununla, kendi içine kapanarak ve başkalarından koparak değil, ancak kendi dışında bir amaca yönelerek varlığını gerçekleştirebileceğini göstermiş oluyoruz. İnsan, ancak şu kurtuluş ya da bu iş için çalışmakla, yani eylemle, kendisini hümanist bir varlık olarak kuracaktır. Kendine dönerek değil, kendi dışında bir özgürlük, bir gerçekleşme olan bir hedefe doğru yönelen insan, kendisini de kesinlikle gerçekleştirecektir” (a.e., 94).

Sartre’a göre Hümanizm, insanlığın tüm olarak sağlığına yeniden kavuşmasıdır. Varoluşçuluk, dayanışmanın, mücadelenin, çabanın, eylemin hümanist bir felsefesidir. Varoluşçuluk, kötümser, asık suratlı, acıdan hoşlanan bir felsefe değildir.

Toplumsal ilişki düzenlerinin hızla değiştiği tarihsel dönemlerin, aynı zamanda bir tedirginlik ve arayış dönemleri, etik ve politik “bunalım” dönemleri olduğu düşünüldüğünde; 19. ve 20. yüzyıllardaki görüşlerin bir bakıma, söz konusu dönemlerdeki bunalımlara bir cevap gibi ortaya çıktıkları sosyolojik bir değerlendirme olarak söyleneleğilmiştir.

Çağın, toplumsal ve kültürel anlamda son derece hareketli oluşunun yol açtığı değer bunalımlarından, yani bir bakıma, çeşitli türden değerlerin geçerliliklerini yitirmesinden ötürü, insanı kişi ve kişinin yaşantıları üzerinde düşünmeye yönelten dönemlerdir bu dönemler. Başka bir deyişle, bu dönemler yaşamın kendisinin, ölümün ve yaşamın anlamının ve bunlarla ilgisinde kişi sorunlarının öne çıkarılıp düşünme konusu yapıldığı dönemler olmuşlardır.

Bu tür sosyolojik değerlendirmelerle ilgisinde, varoluşçuluğun bir hümanizm olarak iki sorun grubuna daha yakın olduğu söylenebilir: Bunlardan ilki, insanın kişi olarak

kendi eylemlerindeki sorumluluğudur. Bu sorumluluk kendisini siyaset alanında, özellikle ahlâk kurallarının çatıştığı durumlardaki insan eylemlerinde gösterir.³

Tragedyalara baktığımız zaman, onların bu tür çatışmalar ve bu çatışmalardaki kişi eylemlerini belirgin kılıp ön plana çıkardıklarını görebiliriz.

Varoluşçuluğun bir hümanizma olarak daha yakın olduğu söylenebilecek ikinci sorun grubu, insanın bu dünyadaki yerine ve rolüne ilişkin sorunları içerir. Öyle ki, Sartre'a göre Varoluşçuluk "Quiétism"e, yani eylemsiz ve sessiz duruşlara karşıdır. İnsan kendisini ancak eylemleriyle var kılabilir ve bu haliyle de o bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişi kendi tasarımından başka bir şey olmadığına göre, o, eylemleriyle bu tasarımı sürekli olarak gerçekleştirmek, böylece kendisini var etmek ister.

Daha önce de değinildiği gibi, varoluşçu düşünce kötümser değildir. Kendisini bir ideoloji olarak sunması onu, yerine getirilmesi şart olan bir gereklilikler bütünü olarak sert görünüşlü kılsa da, onun bu sert görünüşlülüğünü iyimser bir sert görünüşlülük olarak anlamak doğru olur.

"Varoluşçu" olarak nitelenebilecek birisi, örneğin cesur bir kişiyi anlatırken, bu kişinin cesaretinden sorumlu olduğunu söyleyecektir. Ancak bu cesaret, onun yüreğinden, beyninden ya da beden yapısıyla ilgili olabilecek bir cesaret değildir. Onun cesareti, "varoluşçu"ya göre, kendini öyle yapmak isteyip öyle yapmasından gelir. Cesur bir yaradılıştan söz edilemez. Cesaret insanda doğuştan bulunsaydı, o zaman bir yapmadan, bir edimden söz edilemezdi. Oysa kişi edimleriyle, yapmalarıyla cesur olur ya da olmaz. Yani cesur olmak kişinin elinde olduğu gibi, cesur olmamak da kişinin elindedir denebilir. Kişi, kendi varlığının bir özelliği olarak kendisini belirleyen cesareti, bir gün gelir yine kendi elleriyle sıyrıp atabilir. O zaman o, bundan da sorumlu olacaktır.

Görüldüğü gibi Sartre'ın varoluşçuluğu insanı eylemle tanımlamaktadır. İnsan bir eylem varlığıdır. Varoluşçuluğun iyimserliği, insanın yazgısının kendi ellerinde olmasından kaynaklanır. Varoluşçuluğun insanı işle (eylemle) **açıkladığı**, davranışla da **yarıgiladığı** söylenebilir.

Kişiyi yaşatacak, onun umudunu, beklentilerini diri tutabilecek tek şey onun edimleri ve eylemleridir Sartre'a göre. Bu bağlamda, Sartre'ın etiği bir eylem ve kendine bağlanma etiğidir. Öyle ki, insan bu dünyada kendini bulmalıdır. Tanrının varlığını gösteren geçerli bir kanıt olsa bile, insan, hiçbir şeyin insanı kendinden kurtaramayacağına inanmalıdır. İnsanın yapıp etmelerindeki bütün başarısı ve yaşam karşısındaki iyimserliği onun kendisini aşmasına bağlıdır.

Sartre'ın varoluşçuluğunun bir hümanizm olduğu kadar, aynı zamanda bir ideoloji olduğu bilgisinden çıkarılabilecek sonuçlardan birisi, hümanizmin aynı zamanda bir ideoloji olduğu sonucudur. Bu sonuç, Sartre'ı Marksizmle bağlantı kurmaya götüren, ya da onun kendisini Marksist saymasını sağlayan bir hareket noktasıdır.

³ Uğur Mumcu, 30.7.1986 tarihli Cumhuriyet'teki "Devlet Adamlığı..." başlığını taşıyan yazısında, İsmet nönu'nün; 21 Mayıs 1963'de sonuçsuz kalan darbe girişiminden sonra Harp okulundan atılan ve işsiz kalan öğrencilerin bir iş sahibi olabilmeleri için harcadığı çabalardan söz eder.

Aslına bakılırsa, ne hümanizm, ne de marksizm, kendi başlarına ele alındığında birer ideoloji değil, felsefi görüşlerdir. Hümanizm, insanın değerine ilişkin bir görüştür. Yani insanın içinde bulunduğu ilişkilerin herhangi birinde insanı baş değer saymak, dolayısıyla insanların baş değer olarak muamele görmeleri isteminde bulunmaktır (Kuçuradi 1987). Marksizm ise, insanın (emeğinin) sömürülemeyeceği, dolayısıyla insanın kendisine ve ilişkilerine yabancılaşmayacağı, bir bakıma da insanın baş değer olarak muamele görmesi gereğine işaret eden bir toplumsal ilişkiler düzeni tasarımı sayılabilir.

İdeolojinin en önemli iki temel özelliğinden birisi **eylem**dir. Yani bir görüşe, bir düşünceye bu dünyada somut bir görünüm kazandırmak için yapılması gerekenlerin bütünüdür eylem.

İdeolojinin diğer temel özelliği de **bizlik bilinci**dir. Bizlik bilinci, tek tek kişilerin belirli bir amacı gerçekleştirmek (örneğin burada, mutlak biçimde insanı baş değer sayarak insanın böyle muamele görmesi istemini tasarımılamak) için kendilerini söz konusu (“yüce”) amaç çevresinde birer birey (“nefer”) olarak görmek demektir.

İşte böyle bakıldığında, Sartre’ın varoluşçuluğunun, kişiye/kişilere kendi kendilerini içinde var edebilecekleri bir toplumsal ilişkiler düzeni tasarımı da sunmakta olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- SARTRE, J. P. (1956) *Being and Nothingness*, Washington Square Press.
- SARTRE, J. P. (1964) *Şeytan ve Yüce Tanrı*, çev. Eray Canberk, İstanbul: Ataç Yayınevi.
- SARTRE, J. P. (1965) *Sinekler*, çev. S. Hilav, İstanbul: Ataç Yayınevi.
- SARTRE, J.P. (1970) *Existentialisme est un Humanisme*, Paris: Editions Nagel.
- SARTRE, J. P. (1981) *Varoluşçuluk (Existentialism)*, çev. A.Bezirci, İstanbul: Yazko.
- ÜREK, Ogün (2005) *J. P. Sartre’in Toplum Felsefesinde Diyalektik Aklın Yeri*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- MACINTYRE, Alasdair (2001) *Varoluşçuluk*, çev. H. Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- SCHUTZ, Alfred (1975) *The Problem of Social Reality*, Martinus: Nijhof Press.
- KUÇURADI, İoanna (1987) “Yirminci Yüzyılın Son Yirmi Yılında Hümanizm”, *İbşiroğlu’ya Saygı, Çağdaş Düşünce*, İstanbul: Ada Yayınevi.